

ГЕНЕЗА СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ (РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД)

Надієнко О.І.

Запорізький національний технічний університет

У статті досліджено процес становлення і розвитку спадкового права України в радянський період. Визначено його етапи. Встановлено основні нормативно-правові акти цього періоду. Здійснено їх аналіз. З'ясовано вплив на подальший розвиток спадкового права України.

Ключові слова: спадкове право, радянський період, законодавство, спадщина, спадкодавець, спадкоємець, спадкування за законом, заповіт.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку важливого значення набуває історичний досвід минулих поколінь. Зростає потреба у вивченні історії національного права та законодавства. Адже розвиток країни повинен базуватися на ґрунтовних знаннях історичного минулого. Посилюється увага і до історико-правових досліджень, присвячених формуванню спадкового права. Сьогоднішні новації у спадковому праві України неможливо зрозуміти без аналізу історичного розвитку спадкового права на українських землях, зокрема, радянських часів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спадкове право завжди привертало увагу дослідників. Його історію свого часу вивчали Б. Антимонов, К. Граве, О. Іоффе, В. Луць, К. Победоносцев, В. Серебровський, Г. Шершеневич та інші. Їх наукові праці, попри те, що написані багато років тому, містять комплексну теоретичну розробку проблем спадкового права та залишаються у скарбниці наукових надбань завдяки авторитету авторів. Але в радянські часи розробка питань правового регулювання спадкової сфери мала підґрунтям марксистсько-ленінську теорію. Тому дослідження тих часів перестали задовольняти потреби теорії та практики. Постала потреба ревізії окремих доктрин спадкового права та формування нових, відповідних сучасним реаліям. Питання розвитку спадкового права України опинилося у центрі уваги сучасних правників, адже має важливе значення в умовах сьогодення, коли на законодавчому рівні з'являються нові види заповітів, оновлюються процедури і механізми набуття спадщини та оформлення спадкових прав. Заслужують на увагу праці таких науковців, як В. Васильченко, Ю. Заїка, О. Підпригора, З. Ромовська, Є. Фурса, С. Фурса, Є. Харитонов, Я. Шевченко. Та найбільш цікавим дослідженням з означеної тематики можна вважати дисертацію Р.Ю. Половинкіної «Становлення та розвиток радянського спадкового права в Україні» (2015 р.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на важливість проблеми, історію розвитку спадкового права радянського періоду не можна вважати дослідженою. Залишаються недостатньо вивченими передумови формування сучасної системи спадкового права, недостатньо з'ясовано правову регламентацію видів спадкування періоду УРСР. Відсутні, врешті решт, спеціальні комплексні дослідження, безпосередньо присвячені аналізу норм спадкового права України радянського періоду, що слід вважати недоліком, який потребує усунення.

Тому питання аналізу спадкових норм радянського періоду, які збереглися до нашого часу та знайшли продовження у сучасному законодавстві, як і спадкових норм, що припинили існування зі спливом часу, залишається актуальним.

Мета статті. Метою даної статті є узагальнення історико-правового досвіду розвитку спадкового права України в радянський період, що дозволить дослідити етапи його еволюції та процес формування основних інститутів і норм.

Виклад основного матеріалу. Спадкування відноситься до тих інституцій цивільного права, що розпочали своє формування з найдавніших часів та пройшли довгий шлях еволюції. На кожному етапі розвитку спадкове право набувало особливостей. Його норми, попри консерватизм, змінювалися, доповнювалися новаціями, зникали або збереглися і дійшли до наших днів. В історії розвитку вітчизняного спадкового права періоду перебування України у складі СРСР належить значна роль. Генезис спадкового права України в радянський період можна поділити на етапи, кожен з яких має свою специфіку. Перший етап – 1917–1936 рр. – почав свій відлік з перших днів радянської влади і пов'язаний з ліквідацією системи спадкування, яка діяла до перемоги Жовтневої революції. Адже капіталістична спадкова система не відповідала проголошеному устрою та задекларованим суспільним відносинам.

Декретом РНК УСРР від 11 березня 1919 р. «Про скасування спадкування» було скасовано право спадкування буржуазної власності, яка після смерті власника ставала надбанням держави. Трудова власність померлого переходила до його подружжя та найближчих родичів в управлінні і розпорядженні. Тобто приватна власність за Декретом перетворювалась в довічне володіння і закріплювалась за особою на строк її життя. Основним об'єктом спадкування виступало право особистої власності громадян. Майно, що належало особі на праві власності, мало споживче призначення і виступало засобом задоволення матеріальних потреб. У примітці до ст. 1 Декрету передбачалося, що її дія не поширюється на випадки, коли вартість спадкового майна не перевищує 10 тис. карбованців. Непрацездатним та нужденним родичам спадкодавця по прямій лінії, братам, сестрам і подружжю надавалось переважне право отримувати утримання з майна померлого розміром не вище прожиткового рівня [1].

Перехід права на користування майном до нужденних спадкоємців у ті часи навряд чи можна розглядати як повною мірою спадкове правонаступництво. Вбачається, що новації спад-

кування мали викликати у потенційних спадкоємців зацікавленість у результатах праці та сприяти зміцненню власності. Слід також зазначити, що в тексті Декрету взагалі не зживався термін «спадкування». Через назву Декрету, яка говорить сама за себе, вважалось, що спадкування скасовується як таке. Насправді ж Декретом було скасовано інститут приватного спадкування. Фактично ж встановлювались умови, за яких спадкування трудової власності могло мати місце; було скасовано спадкування майна, набутого «нетрудовим шляхом». Розпочиналось формування радянського соціалістичного спадкового права, спрямованого на охорону спадкування трудової власності.

Декретом від 21 березня 1919 р. «Про скасування спадкування» було доповнено попередній Декрет положеннями про те, що дружина (чоловік) померлого, його діти, батьки, брати і сестри мають право на користування спадковим майном, яке не перевищує 10 тисяч золотих карбованців, за умови їх непрацездатності або нужденності (але право власності на нього не набувають) [2].

Уведення в дію декретів про скасування спадкування обумовило видання НКЮ 6 серпня 1920 р. Інструкції «Про порядок застосування Декрету про скасування спадкування». Інструкцією передбачалось, що про випадки смерті підвідділи актів громадського стану повинні у дводенний строк повідомляти Раду депутатів за останнім місцем проживання померлого. А Рада після отримання повідомлення повинна описати майно померлого і прийняти його під охорону. Заяви ж непрацездатних родичів, що потребували допомоги і могли претендувати на утримання за рахунок майна померлого, повинні були подаватись до відділів соцзабезпечення, які визначали розмір і форму утримання.

Критичний стан народного господарства в 1920-1921 рр. обумовив курс на НЕП та наповнив новим змістом спадкові правовідносини. Спроби створення спадкування по-новому було продовжено Декретом від 22 травня 1922 р. «Про основні майнові права, визнані РРФСР, охоронювані її законами й захищувані судами РРФСР», дія якого поширювалась і на українські землі.

У 1922 р. Україна увійшла до складу СРСР. В умовах нового державного утворення змінилась і спадкова модель. Інститут спадкування дістав регламентації в першому ЦК УСРР. Кодекс було прийнято постановою ВУЦВК 16 грудня 1922 р. і введено в дію з 01 лютого 1923 р. Його структура та принципи побудови були відображенням аналогічного ЦК РРФСР. Кодекс складався з чотирьох частин, остання з яких «Спадкове право» (ст.ст. 416-435) покликана була врегулювати спадкові відносини [3]. Слід зазначити, що норми про спадкування в цілому повторювали ті, що були напрацьовані за часів Російської імперії.

Коло спадкоємців за законом та заповітом було надзвичайно вузьким та майже тотожним. Критеріями віднесення осіб до кола спадкоємців виступали кровна спорідненість, шлюб і перебування на утриманні. Спадкоємцями могли бути лише діти, онуки, правнуки, подружжя, а також непрацездатні особи, що перебували на повному утриманні спадкодавця не менше одного року до його смерті (ст. 418). В Кодексі не знайшов відо-

браження поділ спадкового майна на трудове та нажите нетрудовим шляхом. Але обмеження вартості майна не було скасоване і, як і раніше, складало 10 тис. карбованців золотом. Влада таким чином намагалась перешкодити накопиченню коштів у руках приватних господарів. Відродження класу буржуазії не входило до планів уряду. Разом з тим у ціновому обмеженні вартості спадкового майна передбачались і винятки. Так, примітною до ст. 416 ЦК передбачалось, що права, які випливають із укладених державою з приватними особами договорів, переходять у порядку спадкування у межах строків, зазначених у цих договорах, без встановленої законом межі. Для визначення вартості спадщини встановлювалась вартість усіх речей, які входили до її складу, за ринковою ціною і переводилась у золоті карбованці за курсом, встановленим Державним банком на день відкриття спадщини. Якщо поділ наділів, споруд, устаткування підприємств був невигідним з точки зору господарювання, то за клопотанням спадкоємців встановлювалось спільне з державою володіння і користування майном або ж спадкоємці зобов'язувались викупити у держави частку майна, що перевищувала встановлені межі.

Було встановлено єдину систему набуття спадщини – систему прийняття. Кодекс поділяв спадкоємців на присутніх та відсутніх у місці відкриття спадщини. Присутнього у місці відкриття спадщини спадкоємця вважали таким, що прийняв спадщину, якщо він протягом трьох місяців не відмовлявся від неї в органах нотаріату. Відсутні ж спадкоємці наділялись правом прийняття спадщини особисто або через представника протягом шести місяців з часу її відкриття. Закріплення подібних норм у ЦК УСРР створило низку проблем правозастосування. Норми Кодексу не вимагали від присутнього спадкоємця вчинення будь-яких конкретних дій для прийняття спадщини. Разом з тим у Кодексі не було встановлено переліку способів прийняття спадщини відсутнім спадкоємцем. Найбільш поширеним способом була подача заяви. Єдиним обов'язком присутнього спадкоємця вважався обов'язок довести, що він був присутнім під час відкриття спадщини. Однак судова практика підкріплювала цей обов'язок фактами вольової поведінки спадкоємця. Адже вважалось, що відсутність такої вольової поведінки унеможливило прийняття спадщини. Також ЦК досить нечітко визначив, якого спадкоємця можна вважати присутнім. Практика пішла шляхом визнання присутнім того спадкоємця, який під час відкриття спадщини знаходився в населеному пункті, що значився місцем проживання спадкодавця.

За ст. 419 ЦК УСРР у разі відсутності спадкоємців майно померлого визнавалось виморочним та переходило у власність держави. Відповідно до ст. 420 ЦК спадкоємці закликалися до спадщини одночасно, спадщина розподілялась між ними порівну. Ст. 421 ЦК передбачала, що спадкоємці, які мешкали разом із спадкодавцем, отримували понад свої частки у спадщині предмети домашнього вжитку та обстановки, за виключенням предметів розкоші.

Спадкування за заповітом серед видів спадкування було поставлене на перше місце. Заповітом визначалось розпорядження спадкодавця про своє

майно на випадок смерті. Спадкування за законом мало місце там і тоді, де, коли і оскільки воно не змінювалось заповітом. Ст. 422 ЦК дозволялося розподіляти спадок між спадкоємцями у нерівних частинах, відписувати майно одному або окремим спадкоємцям. Заповідач міг позбавити спадщини окремих або ж всіх законних спадкоємців. У такому випадку вся спадщина або ж частка позбавленого спадкоємця переходила у прибуток держави. Спадкоємцями за заповітом могли бути державні органи та громадські організації. Незважаючи на превалювання заповідальних розпоряджень над спадкуванням за законом, свобода спадкування за заповітом була обмеженою. Заповіти могли складати тільки дієздатні особи. Допускалась лише письмова форма заповіту з обов'язковим нотаріальним посвідченням. Домашні та усні заповіти визнавались недійсними.

Отже, певні конструкції ЦК УСРР 1922 р., зокрема конструкцію прийняття спадщини, можна вважати невдалими. Їх застосування на практиці викликало складності та потребувало подальшого реформування інституту спадкового права. ЦК УСРР став базою, основоположним актом для такого реформування.

Окрім ЦК УСРР було прийнято низку актів, що доповнювали спадкове законодавство. Істотні зміни у спадкуванні пов'язані з прийняттям 22 грудня 1922 р. «Положення про державні трудові ощадні каси». Потреба зруйнованого громадянською війною народного господарства країни в інвестиціях зумовила прийняття нехарактерного для спадкового законодавства акту. Ст. 17 Положення вкладнику було надано можливість заповісти будь-яку суму вкладу будь-якій особі, незалежно від того, чи віднесена вона до числа спадкоємців за законом. Такий дозвіл законодавця, що фактично являв собою договір на користь третьої особи, слід вважати безумовною законодавчою новацією.

Після набрання чинності Кодексом законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти цивільного стану УСРР від 31 травня 1926 р. було розширено коло спадкоємців за рахунок віднесення до їх числа усиновлених та їх нащадків.

Постановою ЦВК РНК СРСР від 29 січня 1926 р. з 01 березня 1926 р. було скасовано цінову політику щодо обмеження вартості спадщини. На виконання цієї постанови постановою ВУЦВК та РНК УСРР до ст. 416, 417, 419, 421 та 422 ЦК УСРР вносились зміни. З цього часу допускалося наслідування спадщини як за законом, так і за заповітом будь-якого розміру. З прийняттям постанови ВУЦВК «Про спадкові мита» було врегульовано питання розміру і порядку сплати мита за отриманий спадок. Прийняття 06 лютого 1929 р. постанови ВУЦВК і РНК УСРР «Про внесення змін до ЦК УСРР» дозволило покращити порядок охорони спадкового майна. Охорону було покладено на нотаріальні контори за місцем відкриття спадщини, а не на суди, як це мало місце раніше.

Отже, перший етап логічно назвати «початковим». Він характеризується ліквідацією старої системи спадкування, започаткуванням основних засад спадкового права радянської доби.

Помітною віхою у розвитку радянського спадкового права вважається другий етап – 1936-1961 рр. У 1936 р. було прийнято Конституцію СРСР, яка

проголосила, що право спадкування особою власності громадян охороняється законом [4]. Держава при цьому, як вбачається, переслідувала дві мети: стимулювати суспільно-корисну працю та перекаласти тягар утримання непрацездатних нужденних осіб на плечі спадкодавців. Законодавство УСРР жодним чином не йшло у розріз із державною політикою соціалістичного будівництва.

У 1939-1940 рр. до складу СРСР увійшла Західна Україна, на мешканців якої поширилось радянське цивільне законодавство. Аналіз законодавства дозволяє вважати, що в його розвитку був зроблений значний крок уперед. Суттєві зміни у законодавстві були обумовлені початком Другої світової війни.

15 вересня 1942 р. РНК СРСР прийнято постанову «Про порядок посвідчення довіреностей і заповітів військовослужбовців у воєнний час». Постанова прирівняла заповіти та довіреності військовослужбовців, посвідчені командуванням військових частин, до нотаріальних. Подібна новація, безумовно, суттєво полегшила процедуру вчинення окремих нотаріальних дій щодо військових. Слід зазначити, що аналогічну норму містило в собі й більш пізнє радянське нотаріальне законодавство (постанова РНК СРСР 26 квітня 1945 р.). Зберіглась вона, хоча й у трансформованому вигляді, у Законі України «Про нотаріат».

Указом Президії ВР СРСР від 10 квітня 1942 р. «Про державне мито» було відредаговано порядок стягнення і розмір мита за видачу свідцтва про право на спадщину. Від сплати державного мита за отримання спадщини звільнялись спадкоємці захисників Батьківщини. А відповідно до Указу Президії ВР СРСР від 09 січня 1943 р. «Про скасування податку з майна, що переходить у порядку спадкування і дарування, та надання пільг з державного мита спадкоємцям осіб, які загинули при захисті Батьківщини» було звільнено від податку майно, що переходило в порядку спадкування від осіб, що загинули при захисті Батьківщини, а несплачені суми цього податку не підлягали стягненню.

Справжньою спадковою реформою можна вважати зміни, пов'язані з виданням 14 березня 1945 р. Президією ВР СРСР Указу «Про спадкоємців за законом і за заповітом». Указом було: розширено коло спадкоємців за законом за рахунок віднесення до їх складу працездатних батьків, братів і сестер померлого; встановлено чіткий порядок (три черги) закликання спадкоємців до спадщини, можливість онуків і правнуків спадкувати в порядку представлення; розширено свободу заповіту: заповідач отримав змогу заповідати майно на власний розсуд особам з числа спадкоємців за законом, міг змінити черговість отримання спадщини, відійти від принципу рівності часток, заповідати майно сторонній людині у разі відсутності спадкоємців за законом; вводився інститут прирощування спадкових часток; встановлено спеціальні гарантії захисту інтересів непрацездатних спадкоємців. До кола осіб, що набували право на обов'язкову частку у спадщині, віднесено не лише неповнолітніх, а й інших непрацездатних спадкоємців. Свобода заповіту обмежувалась вимогою про те, що розмір частки спадщини цих осіб не міг бути меншим їх обов'язкової частки [5].

Поява вищезазначених змін у спадковому законодавстві була обумовлена об'єктивними причинами. У Другій світовій війні населення СРСР зазнало неймовірних втрат. Знекровлена держава не мала можливості надавати соціальний захист непрацездатним. Тому одним зі способів їх забезпечення мало стати спадкування майна годувальників. Згідно з вищезазначеним Указом Президія ВР УРСР Указом від 17 грудня 1945 р. внесла зміни до низки статей ЦК УРСР.

Заслугують на увагу постанови Пленуму Верховного Суду СРСР з питань застосування законодавства про спадкування, прийняті у повоєнні роки: 1) постанова № 1 від 11 січня 1946 р. «Про застосування ст. 3 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 березня 1945 р. «Про спадкоємців за законом і за заповітом» (відзначила, що особи, які не входили у коло спадкоємців до видання Указу, мають право отримати спадок у межах строку позовної давності, якщо спадщину не було прийнято іншими спадкоємцями або визнано виморочною); 2) постанова № 9 від 20 червня 1947 р. «Про застосування Указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 березня 1945 р. «Про спадкоємців за законом і за заповітом та інші питання спадкування» (фактично легалізувала спадкову трансмісію); 3) постанова № 7 від 05 вересня 1952 р. «Про судову практику застосування статей 430 та 433 ЦК РСФСР і відповідних статей цивільних кодексів інших союзних республік» (надала можливість судам продовжувати пропущений спадкоємцями строк позовної давності); 4) постанова № 2 від 19 квітня 1957 р. «Про судову практику у справах про спадкування» (розтлумачила поняття «присутній» і «відсутній» спадкоємець та узагальнила положення згаданих постанов, що втрачали чинність).

Норми спадкового права діяли без істотних змін аж до прийняття 08 грудня 1961 р. Верховною Радою СРСР «Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік». Основи набрали чинності з 01 травня 1962 р. і розглядаються як початок нового важливого етапу – 1961-1991 рр. – в розвитку спадкового права повоєнних років. Основні принципові положення спадкового законодавства, закріплені у статтях 117-121 «Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік» набули подальшої конкретизації у цивільних кодексах союзних республік, зокрема і в ЦК УРСР.

У 60-ті роки в країні здійснювалися економічні, соціальні та культурні перетворення, розвивалися міжнародні відносини, відбулася систематизація законодавства, що зумовило суттєве оновлення спадкового законодавства. Початок такому оновленню було покладено ЦК УРСР, прийнятим 18 липня 1963 р. і введеним в дію з 01 січня 1964 р. [6]. Кодекс мав окремий розділ (ст.ст. 524-564), присвячений спадковому праву.

Спадкування за законом визнавалось первинним, а за заповітом – додатковим. Вводилося дві черги спадкоємців за законом. В першу до спадщини закликалися діти (в тому числі усиновлені), подружжя і батьки (усиновителі) померлого (ст. 529). До другої черги відносилися брати і сестри, дід і баба померлого (ст. 530). До числа спадкоємців за законом були віднесені й утриманці померлого (ст. 531). При цьому вони не віділялися в окрему чергу і наслідували разом зі спадко-

ємцями тієї черги, яка закликала до спадщини. Кодекс зменшив значення спадкування як форми забезпечення утриманців спадкодавця.

Ст. 534 суттєво розширювала свободу заповідальних розпоряджень. Кожному громадянину гарантувалось право залишити все своє майно або його окрему частину одній або кільком особам, як тим, що входили, так і тим, що не входили до кола спадкоємців за законом, а також державі чи будь-яким організаціям. Заповідач отримував право позбавити права на спадок спадкоємців за законом. Кодекс містив статтю про підпризначення спадкоємця (ст. 536); детально регламентував відносини, пов'язані із заповідальним відказом (ст. 538); визначав покладання на спадкоємця обов'язку надання іншій особі права довічного користування будинком (ст. 539) тощо. Предмети домашньої обстановки та вжитку переходили до спадкоємців за законом незалежно від їх черги та частки у спадку, якщо вони мешкали разом із спадкодавцем не менше року до його смерті. Законодавець при цьому виходив з того, що було б несправедливим віддавати речі, якими щодня користувались спадкоємці, що мешкали разом зі спадкодавцем, іншим спадкоємцям, які мали певний облаштований побут.

Можна стверджувати, що спадкування за заповітом в ЦК УРСР не набуло належної регламентації і, скоріш за все, саме тому – поширення. Принциповою новацією спадкування за заповітом слід вважати норму, яка вимагала виключно нотаріальну форму заповіту під загрозою його недійсності (ст. 541). Кодекс визначав випадки, коли заповіт прирівнювався до нотаріально посвідченого (ст. 542). Було включено норму, яка дозволила посвідчувати в стаціонарних лікарських установах заповіти громадян, що проходили там лікування.

ЦК УРСР містив спеціальні вимоги до розпорядження грошовими вкладками на випадок смерті вкладника (ст. 564). Вкладники отримували право зробити заповідальне розпорядження на випадок смерті про видачу вкладу будь-якій особі, організації або державі. Розпорядження оформлювалось шляхом напису на особистому рахунку або подання заяви до банку. Передбачалось і складання окремого нотаріально посвідченого заповіту на вклад. Спадкування вкладу мало особливості. Вклад не включався до загальної спадкової маси і не враховувався при обчисленні часток у спадщині, на нього не звертали ся стягнення і не поширювався шестимісячний строк прийняття спадщини. Якщо ж заповідач не робив заповідальне розпорядження щодо вкладу, він переходив до спадкоємців на загальних підставах. У соціально-економічних умовах радянського періоду, коли Ощадбанк був єдиною установою, в якій громадяни утримували заощадження, існування вищезазначеної норми можна вважати вигідним для держави і юридично виправданим. З появою комерційних банків в Україні норма перестане бути стимулом залучення вкладників і втратить своє значення.

Кодекс передбачив правила спадкування в колгоспному дворі, за якими спадщина могла відкриватись на загальних підставах, якщо після смерті члена колгоспного двору інших членів двору не залишалось. Слід зазначити, що за радянських часів земля не розглядалась у якості об'єкта спад-

кування. Але як ділянка під забудову залишалась об'єктом як договорів, так і спадкування.

Безумовною новацією вважається визначення кола осіб, які усувались від спадкування внаслідок вчинення ними протиправних дій (ст. 528 ЦК). До осіб, які усувались від спадкування і за законом, і за заповітом, було віднесено тих, хто навмисне позбавив життя спадкодавця або спадкоємців чи вчинив замах на їхнє життя. До осіб, що не мали права спадкувати за законом, але могли – за заповітом, відносились батьки, позбавлені батьківських прав, а також батьки і повнолітні діти, які ухилялися від виконання обов'язків з утримання спадкодавця.

Законодавець в ЦК відмовився від ідеї поділу спадкоємців на присутніх та відсутніх. Було передбачено єдиний порядок прийняття спадщини шляхом подачі заяви в нотаріальну контору чи фактичного вступу у володіння спадком.

Чергові зміни в спадковому законодавстві були пов'язані з прийняттям 07 жовтня 1977 р. Конституції СРСР, а 20 квітня 1978 р. – Конституції УРСР. Подальші зміни спадкового законодавства мали на меті приведення його у відповідність до Конституцій. Українське спадкове право поступово набувало сучасних рис. ЦК УРСР 1963 р. регламентував питання спадкування до 2004 р., до введення в дію ЦК України. Основні положення радянського законодавства знайшли своє логічне продовження в сучасному законодавстві України. Завдяки безцінному історичному досвіду у сфері спадкового права відбувся розвиток цієї сфери в незалежній Україні. Сучасне ж спадкове право України можна вважати надбанням багатьох поколінь правознавців.

Висновки і пропозиції. Здійснене дослідження дозволяє дійти висновків.

1. Спадкове право України радянських часів формувалось в умовах, коли економічні відно-

сини будувалися на державній власності, і держава регулювала всі сфери життя суспільства. Законодавство України змінювалось відповідно до змін законодавства СРСР. Багато спадкових норм того часу були фундаментальними та зберегли своє значення – в тій чи іншій мірі – до сьогоднішнього дня.

2. Генезис радянського спадкового права можна поділити на етапи, кожен з яких має свою специфіку: I етап – 1917-1936 рр. – початковий, з ліквідацією старої системи спадкування та зачаткуванням основних засад спадкового права радянської доби; II етап – 1936-1961 рр. – Конституцією проголошується охорона права спадкування особистої власності громадян; закладаються правові основи регулювання у спадковій сфері у вигляді кодифікованих актів, чисельні директиви забезпечують тотальне втручання держави у спадкування; III етап – 1961-1991 рр. – для якого є характерним завершення формування українського радянського спадкового права; спадкове право поступово набуває сучасних рис.

3. Основними нормативно-правовими актами спадкового права України у радянський період пропонується вважати такі: Декрети РНК УСРР «Про скасування спадкування» від 11 березня та 21 березня 1919 р. (фактично перетворили спадкування з форми переходу власності на джерело забезпечення утриманців спадкодавця); ЦК УСРР 1922 р. (відновив спадкування як форму переходу власності, визначив межі спадку та коло спадкоємців); Указ Президії ВР СРСР від 14 березня 1945 р. «Про спадкування за законом і за заповітом» (розширив коло спадкоємців за законом і визначив порядок їх закликання до спадщини); ЦК УРСР 1963 р. (розширив свободу заповіту, коло спадкоємців за законом, зменшив роль спадку як джерела забезпечення утриманців спадкодавця).

Список літератури:

1. Об отмене наследования: Декрет СНКУ от 11 марта 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 24. – С. 268.
2. Об отмене наследования: Декрет СНКУ от 21 марта 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины. – 1919. – № 32. – С. 477-478.
3. Гражданский Кодекс УССР: Постановление ВУЦИК от 16 декабря 1922 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины. – 1923. – № 55. – С. 1039-1084.
4. Конституция СССР: Постановление VIII Съезда СССР от 5 декабря 1936 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru /document /901814438>.
5. Про спадкоємців за законом і за заповітом: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 14 березня 1945 р.: за станом на 17 грудня 1945 р. – Відомості Верховної Ради УРСР. – 1947. – № 3-4. – Ст. 87.
6. Цивільний Кодекс Української РСР: Закон УРСР від 18 липня 1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua /laws /show /1540-06>.

Надиенко Е.М.

Запорожский национальный технический университет

ГЕНЕЗИС НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА УКРАИНЫ (СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД)

Аннотация

В статье исследован процесс становления и развития наследственного права Украины в советский период. Определены его этапы. Установлены основные нормативно-правовые акты этого периода. Осуществлен их анализ. Выяснено влияние на дальнейшее развитие наследственного права Украины.

Ключевые слова: наследственное право, советский период, законодательство, наследство, наследодатель, наследник, наследование по закону, завещание.

Nadiienko O.I.

Zaporizhzhia National Technical University

THE GENESIS OF THE HEREDITARY LAW OF UKRAINE (THE SOVIET PERIOD)

Summary

The article investigates the process of formation and development of the inheritance law of Ukraine in the Soviet period. Its stages are determined. The main regulatory legal acts of this period have been established. Their analysis is carried out. The influence on the further development of the inheritance law of Ukraine is found out.

Keywords: inheritance law, soviet period, legislation, heritage, testator, heir, inheritance by law, will.